

a jelenségvilág epikájának, tehát (írói) megalkotásának talán legdöntőbb ihletőerejévé lett. Olykor szinte a jelenségvilág (teremtés) átfogó, gnosztikus szinonimájává változott, azt a világot jelentette tehát, mely írói horizontját mégiscsak betöltötte. És ezért volt egyik legfontosabb írói gesztusa, úgymond, eljárás módja, az ellentétes végletek felvillantása, majd hirtelen egymásba fordítása, szinte retorikai automatizmussal (epizódoktól kezdődően metaforákon át egészen a pusztá szóösszetételekig), mert éppen az a centrum hiányzott, most már végképp és pótolhatatlanul, az ekként szemlélt teremtésből, mely egyáltalán eligazít az ellenkező pólusok között. Ez a mindenáron akart barokk tehát éppen a centrumát veszített kompozícióké lett, mintha a fény többé nem áradhatna felülről, hanem csak innen-onnan: festményből, nőkből, ötletekből, ásványtanból, tébolyból, zenéből, holdszarvú ganajtűrőből. Ami tehát ábrázolását átvilágította, ami reflexióinak és azt tápláló, rendkívüli kétségeinek elsőrendű „televénye” volt, nem lehetett más, csak ugyanaz, mint amit hívőként nem fogadhatott el – és hát éppen ez az ellentmondás lett ennek a rendkívüli tehetségnek és hatalmas életművének legfőbb demiurgosza.

A publikált töredékek pedig ezt tették végképp nyilvánvalóvá: immár stilizálás és a lekerekített kompozíció egyensúlyozó ereje nélkül – valamiként esendőbb és mélyebb és talán őszintébb művekben, mint az életében kiadottak lehettek; csakugyan „nyitott sírként” mutatva meg ezt a lényegi, metafizikai ott-hontalanságot a teremtésben, a halálra irányuló létezés botrányát, a lételméleti kétségbeesést – amelynek „formája” éppenséggel a jelenségvilág élvezése, csábítása, vonzása, imádott és ábrázolt gazdagsága lehetett. És lényeg is, forma is rettenetes következményeket sejtetett, melyet a frappáns és rövidke „szinopszis” előlegezett már az EURIDIKÉ... utószavában: „*Madonna megszerelte Orpheust*” – fogalmaz a szerénységgel nem vádolható szerző – „és ajándéka: *Orpheus (a „bolygó keresztény») Próteusként bárki lehet – inkarnálva – a földön.*” Az istenanyai szerelem következményeként tehát ez a Szent József–Ahasvérus–Orpheus–Pflisterer a maga viszonzott, blaszfém szenvedélyével, isteni ajándékként mintha éppenséggel individualitását veszítené el, s

gazdagságát jelentő rettenetes érzékenysége és empátiája éppen attól fosztja meg, ami lényege volna: saját személyisége, ha többé már a BAROKK RÓBERT gimnazista sorskatalógusa beteljesíthetetlen is, ha már csak irodalom maradt az élet helyett, mert nem lehetett más választása, mint hogy egy centrumát veszített teremtésben megtalálja a hiányzó középpontot: önmagában.

Nem találhatta. Zsenialitása, hű katolicizmusa, irtózatossága érzékenysége és egyedülálló műveltsége nem engedte. És ennek a viadalnak tanúságtevői a mindedig kiadatlan művek, mind nagyszabásúbban s mind döbbenetesebb erővel tudósítva erről a küzdelemről, amit Próteusz folytatott saját sorsával s a végül diadalmas kárhosszal. És talán ennek kimenetelét előlegezte a kétségbeesett BAROKK RÓBERT: „*Mindent egészen másképpen akartam.*”

Figyeljünk az – ismerős – tárgyra: „*mindent*”. Hiába előzi meg a végső számvetés mondatát a kamasz fiú jogos büszkesége: „*Az érettségit tiszta jelesen letettem, egy irodalmi versenyen első díjat nyertem.*”

Mégis – „*mindent*”. Szegény Próteusz.

Nagy András

ÖNGYÖTRŐK

Füst Milán rejtélyes műzása

*Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta
Petrányi Ilona*

Fekete Sas, 1995. 398 oldal, 600 Ft

Rejtélyes műzsa? Maga a felfedezés nem új és nem szenzációs: Füst Milán NAPLÓ-ját olvasva bárki figyelmes olvasó eddig is „gyanakodhatott”, és az igazi beleértők a CATULLUS, a NEVETŐK, a FELESÉGEM TÖRTÉNETE nőalakjával találkozva, ha nem tudtak is róla semmi pontosat, bizonyosak lehettek egy hús-vér modell létezésében. A könyv alakban kiadott NAPLÓ-ban egyébként J. E. kezdőbetűvel szerepel is: furcsa hát azt olvasni most, hogy valaki „felfedezte” a titkos műzsa létét.

Franciaországban vagy más, nemcsak ön-

magára büszke, de értékeit mindennapi buzgalommal gondozó irodalmakban és kultúrákban már kutatták volna e kapcsolat hátterét, már réges-rég felkutatták és kiadták volna dokumentumait. Nálunk azonban még a teljes NAPLÓ sincs kiadva, sőt még nagyobb baj, hogy nem tudni, mennyire csonka az 1976-ban a Gondolat Kiadónál Pók Lajos által szerkesztett és bevezetett NAPLÓ. Bevalom, annak idején izgalmas értékei, töredezetten is parázsló szenvedélyei ellenére kicsit csalódást okozott. Nem sugározta a IV. HENRIK vagy a FELESÉGEM TÖRTÉNETE vagy a HÁBI-SZÁDI varázsát és fényeit. Talán a nagy varakozás tette, vagy inkább csonkasága miatt hatott így? Évek múltán, ma sem tudhatom...

Mert csonka, az nyilvánvaló. A megmaradt anyag „*durva számúttással 3000 könyvoldal, melynek most körülbélül a harmada lát napvilágot*” – írta Somlyó György az 1976-os Gondolat-kiadás megjelenésekor. Ugyanő később, FÜST MILÁN VAGY A LESÜTÖTTSEMŰ EMBER című, 1993-as könyvének előszavában „*a végül szerencsétlen formában megjelent és sajtó alá rendezett Naplónak végleges, helyrehozhatatlan megcsonkításáról*” beszél. (Végleges? Helyrehozhatatlan? Vagyis a megmaradt, de 1976-ban ki nem adott részeit megsemmisítették volna? Kár, hogy ez a közlés nem egyértelmű.) Somlyó szíves baráti közléséből végül is megtudhattam, hogy a NAPLÓ fennmaradt részeit Helfer Erzsébet, „Erzsi néni” ugyan cenzúrázta, egyes bejegyzéseket áthúzott-törölt, de nem „*jóvátehetetlenül*”: helyre lehetne állítani s új, teljes kiadásban megjelentetni.

Egy biztos: az évtizedekig vezetett NAPLÓ kalandos-tragikus sorsa része lett a Füst-legendáriumnak. Találghatjuk, mennyi vészelt el, mi vár még ma is kiadásra. Petrányi sem egyértelmű az ügyben. „*Kisnapló*” – írja; csak következtetni lehet, hogy milyen kéziratból vagy anyagból merít; s ha meríthet ki nem adott, levéltári anyagokból, az persze újabb érv a „*végleges, jóvátehetetlen*” csonkítás hipotézise ellen. Miféle pontatlanságok és homályok maradnak a Füst Milán-életmű körül?

Füst Milán és a „*rejtélyes múza*”, Jaulusz Erzsébet levelezésének és az író kiadatlan naplórészleteinek felhasználásával Petrányi Ilona gondos, lelkiismeretes, sőt pedáns szöveg-gondozói munkát végzett. Többet, mást is tesz, másra vállalkozik, mint egyszerű szöveg-

kiadásra. Valójában megkomponál egy új művet az ismert szövegek és a most kiadott levelezés ellenpontozásával. Szövegkivágatokat kollázstechnikával helyez új fénybe. Felbontja az időrendet; passzusokat feleseltet egymással, magánéleti eseményt világít meg valamelyik Füst Milán-mű részletével, vagy épp fordítva. Új hangsúlyokat ad régi szövegeknek is.

Eljárása vitatható. Azért főleg, mert a szövegek megismertetésénél nem áll meg. A dokumentumanyagot azonnal „szépirodalmasítja”, áthangsúlyozza, színeit felerősíti. Mind ezt „szigorúan” előrebocsátva rögtön folytatjuk azzal, hogy merész, sőt istenkísértő vállalkozása sikerült. Sikerült, mert Petrányi mélyen ismeri Füst Milán életét és művét, s kiértődik, hogy érzi is: ésszel-érzéssel egyaránt bírja.

Egy hosszú, életre szóló, de életrontó és semmibe futó kapcsolat dokumentuma, de regény is lett a REJTÉLYES MÚZA: napló és levélregény. Visszatérő kulcsmotívuma a Félreértés: a főszereplők állandóan érzelmi fáziskésésben szenvednek, és párbeszéd helyett öngyötrő monológot folytatnak. Leveleik teli vannak leplezéssel. „Fedés-csúsztatás-kitérés”: abszurd dialógusok levélregénye ez, párhuzamos monológok egydallamú kottája, s a bizarr kottát közösen teremtve hős és hősnő mint két siketnéma perlekedik és szenved.

Szadomazochisztikus játék, melynek azért nagy a varázsa és feszültsége (az olvasó számára is), mert kistrészt tudatos, nagyjából nem tudatos gyötres-gyötretés. A Hősnő sokáig afféle „félszűz” férfikinzónak látszik, aki mintha mesterien játszana nála fiatalabb mazochista partnerével. Aztán mindent másképp kezdünk látni. Félreértés – Kinzás – ...és abszurd Tragikomikum. A lány érzi fénykorában sem szép, ezt Füst Milán – józanul vagy szenvedélyesen öngyötrő haraggal – többször le is írja. Későbbi fényképek már inkább csúfnak (bár akkor meg érdekesebben terbélyesnek) mutatják Jaulusz Erzsit. Énekesnői pályája nem sikerül, talán nem tehetséges. Lehet, sohasem volt az. Valami sugárzása azonban kellett hogy legyen, műveltség és érdekességen túli, ha az önsebzésre hajlamos neurotikus ifjú költőt szellemileg is lenyűgözte.

Az elérhetetlenség, a beteljesületlenség kínja és varázsa fűzi Füst Milánhoz. Ennél egyoldalúbb szerelem kevés van, s ha van, nem tart évtizedekig, nem lesz belőle feszült levélregény. S mint valami gonoszul bizarr hajlamú dramaturg, az „élet” egyszer csak fordulatot rendel el. S nem holmi külső fordulatra gondolunk, mert persze az is van – a múzsa férjhez menne máshoz, a vőlegénynek halálhíre jön, de visszatér, aztán, még később, a múzsa külföldre kerül... lenne itt „hagyományos” cselekmény is jócskán.

Tragikomikus fordulaton mást kell értenünk.

Háború zajlott le a homályos háttérben, meg forradalom és ellenforradalom, vörös és fehér diktatúra. Az érzelmi színpadon, az előtérben pedig egyszer csak megfordul a helyzet: a hősnő lesz szerelmes az addig csak társasági partnernek és beszélgetőtársnak (s főleg gyereknek) tekintett íróba, és most a hős menekül akképpen, mint alig néhány esztendeje a múzsa tette. A fordulatnak pontos dátuma is van, 1921 decembere. A két szereplő életkorát ellenőrizgetnénk, melyikből lett végre felnőtt, az egykor démoni félszűznek vagy közepes kékharisnyának látott-láttatott Nőből, vagy a lassan érő Férfiből... Mindegy: nem is a korkülönbség lett most már teljesen elhanyagolható közöttük – más változott meg nagyon.

„Alázatosan kérem” – írja Jaulusz Erzsí, és ez már valóban megdöbbenő. „Milánom, drága, te rongyoli-bongyoli cigánydalos” – ilyen hangon ír az egykori megközelíthetetlen Múzsa. Vajon miért alázatos az Elérhetetlen? Csak mert öregszik, s nem lett művész, viszont nyilvánvaló számára, hogy eddig is tehetségesnek tartott, nála fiatalabb szerelme most már Nagy Művész, s ez az ő sikertelenségének fényében földrengítő érzelmi fordulatot hoz? Hajlunk efféle magyarázatra. Füst Milán azonban nem igazán menekül: kitér ostroma elől, bosszút állhatna, kielégíthetné e fordulat. De „menekülve” is Erzsí varázsa alatt van, bár lehet, hogy nem is őt, egykori szerelmét, hanem valami múltban felejtett fiktív nő varázsát látja benne... – Nem folytatom, ebből is látszik, elég bonyolult érzelmi pokol gomolyog itt: egy Proust-regény anyaga.

S persze kísértetiesen, hitelesen Füst Milán-regényé is. Csak nyersanyag, vagy a leve-

lek révén meg is van már írva? Ha az utóbbi igaz, akkor új Füst-művel bővült a bibliográfia, melynek Jaulusz Erzsébet a társszerzője, de társszerzője Petrányi Ilona is. (Füst szellemétől nem teljesen idegen az ilyesmi, átírt ő már más, idegen nyersanyagot is saját költésztetté.)

Mi fűtötte a meg nem értés üstjét? Életkori és társadalmi különbségek, mondhatjuk józanul, racionálisan gondolkodva. Füst Milán fiatalabb. Szegény trafikოსné félárva fia, vagyontalan, pénztelen. Polgári szerelmi történet kudarcához elég mindez, hisz komoly és elfogadott kapcsolat nem lehet köztük. Ha társadalmilag látjuk, egyértelmű itt minden. Mégsem ilyen egyszerű a képlet, hiszen már megismerkedésükkor mindketten elsősorban művésznek tartják magukat. Nyilvánvaló persze kapcsolatuk egész történetének „társadalmi meghatározottságú” háttere, és kicsit illúzióromboló is a lelki szenvedések és szenvedések közepette bizonyos „Schillingner Sándorról, egy hihetetlenül gazdag zsákkereskedőről” olvasni e nagy szerelmi regényben. De hát komikus szín marad a gazdag zsákkereskedő felbukkanása: Jaulusz Erzsí nem gazdag és sikeres vőlegények miatt fordult el Füst Milántól, egyáltalában: jó későn ment férjhez, amikor nyilván már mindenfajta intellektuális-művészi út lezárult előtte. Vagyis nem ezért szenvedtek, még ha mindez színezte vagy keretbe foglalta is szenvedésüket.

Inkább a „nem kész” ember, a nem felnőtt és a felnőttébb nő lehetetlen viszonya volna a magyarázat?

A század eleji (zsidó) polgári művészjelölt ha nem rabja forradalmi hiteknek, mely hit vakon irányítja – zavarbaejtően kettős helyzetben találja magát. Nemcsak Füst, de Jaulusz Erzsí is fél lábbal a polgári társadalmon belül van, fél lábbal kívül rajta: viselkedési és illemszabályait mindketten (az író kevésbé, az énekesnőjelölt inkább) követik, magukévá teszik, elfogadják – de azért nem kötelezőek számukra, talán környezetük sem várja el szigorúan. Hiszen Jaulusz Erzsí Berlinben tanult, polgári családjától elszakad; jellemző módon ezalatt itthon Füst Milán a lánynak kicsapongó hetéraéletet vizionál belső tükrében, hogy önmaga meg pokolkondérban éghessen féltékenyen. Bizarr dolog: az ifjú költőnél pár évvel idősebb lány szűz volt Pesten,

szűz maradt a berlini művészkörökben is. A fenti kettősség szaggatta-tépte, s csak időskorában, hatvan év felett engedte felszabadulni: a polgári neveltetés parancsoló, belső igényévé-mintájává vált, nemcsak kívülről volt rákényszerítve. Talán ha megszabadul e parancsoktól, nemcsak szüzességét veszti el, de énekesnő is lehetett volna? Szándékosan szilánkos kérdés. Pszichiáterolvasat felelne csak minderre, s rekonstruálhatná talán egy belső fejlődés téveteg serpentinjeit: mi csak találgatunk.

„A bukta leány” – olvassuk meghökkenve az imádó bizarr jellemzését. Az erotikusan vonzó és izgalmos Jaulusz Erzszi a fotók tanúsága szerint is kis idő múltán valóban tézsaarcú, buktaképpű lett, de Füst Milán dühödten és öngyötrőn szellemileg is visszaminősíti. Úgy látja, semmit sem értett és érzett meg törekvéseiből, gondolataiból, írásaiból.

„Osztyálya elragadta tőlem”. Már József Attila és Vágó Márta kapcsolatának megszakadására sem elég a lírai nyelvvel színvonalasabbá-fénylőbbé tett marxista magyarázat. Füst Milán sírig tartó titkos szerelmét (s a szerelem lehetetlenségét) magam vétképp mással magyaráznom. Miként az író többi művének megértéséhez is, fontosabbnak vélem a lelki (a társadalom által persze kemény keretbe vont, mégsem attól függő) belső harcot. Mi köze szegénységhez-gazdagsághoz, „kész és nem kész” emberhez meg hasonló külső, a társadalomtól igényelt s parancsolt szabályokhoz annak a félig művészpózos és hamiskodó, mégis döbbenetes fordulathoz, hogy a gyötrődő költő a leveleiben többször is férjhezmenésre biztatja szerelmét. Arra kéri jó előre, hogy a lány és majdani (még fel sem bukkant) férje engedjék meg neki, hogy hente kétszer meglátogassa őket. Később egy bizonyos Augusztin Lajos nevű fiktív (általa kitalált) barátot ajánlgat Jaulusz Erzsinek férjül – laccímmel: VII., Király u. 45. Az ilyesmit vulgármarxista korlátoltság merészelné csupáncsak a társadalom számlájára írni. Több köze van, s igazi köze a belső démonokhoz. „Ím itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat”? Kétségeink támadnak.

Nem biztos, hogy az anya-gyerek kapcsolat boldog mazochizmusának titka a társadalmi berendezésben rejlik – töprengünk talán kissé komikus töprengéssel az alábbiakat ol-

vasva: „27 éves vagyok, s mit értem el?: állás? nő? feleség? pénz? jó élet? emlék? – Gyerek maradok örökre, naiv, félő, mozdulni nem tudó. Hogy mit jelent egy gyerekek egy fiatal lány – hogy angyalnak nézi, hogy milyen a rajongása, milyen egy érintés halálos boldogsága, már rég elfeleltem... Nincs az a jószág, mely meg tudna vigasztalni.”

Bosszút állni a nőknön, ez a kamaszos-csecsemős gondolat színezi át a NAPLÓ Jaulusz Erzsit érintő részeit.

„Tudja-e, hogy a nőknek nincs lelkiük?” – szólítja meg önmagát. Másutt meg mintha drámáinak valamely hőse mondaná: „Egy alsóbbrendű fajta, no.” A nők efféle ördögűző, saját magunkat gyözködő lebecsülése és rettegő szidalmazása a nők testi-lelki fölényétől, hatalmától szenvedő férfiak sajátja – példaként ide kívánczolna a világirodalom jó néhány remeke – soroljuk fel a címeket halkán önmagunkban.

A két ön- és egymást kinzó főhős sem feledtetheti a mű teljesen jelentéktelen és e hármásban mégis nagyszabásúvá, sőt abszurd nagysággá emelkedő fontos mellékszereplőjét, Füst Milán feleségét, Helfer Erzsébetet. Egyértelműnek látszik, hogy az írónak súlyos anyakomplexusa volt: ebben nincs semmi igazán páratlan és különleges, de abban az irtózatos büntudatban már igen, melyet anyja emléke ébreszt benne. E szemszögéből különleges fénytörést kap, hogy csakhamar „Anyám! Édes jó Anyám”-ként szólítja igazi szerelemmel nem szeretett feleségét. Ez viszont olyasmit vetít a Jaulusz Erzszi-szerelemre, hogy talán abban is anya-fiú kapcsolatot óhajtott érezni. Persze vele szellemileg is egyenrangú félként viva, ha trafikosné anyjával ezt nem tehetné-játszhatta: intellektuális-művészfölelynt akart a nála idősebb lánnyal éreztetni, de mazochista érzelmi függőséget is megint csak átélni. Ez soknak, lehetetlennek látszik.

Pedig mindkettő sikerült: egy hosszú élet „ment rá”, mondanánk majdnem a vulgáris és hamis kifejezést, mert persze hogy nem „ment rá”, hanem a szenvedéssel értelmet kapott a gyötrő – sőt olykor nyúlósan lehúzóznak, béklyózónak érzett kapcsolat – mindenetre az egész életmű gazdagodott és találta meg fűtőanyagát benne.

„Írni fogok ezentúl is, mert nem tudom megállani, hogy ne írjak” – zárja egy választ hiába

reklamáló panaszos levelét. Gozdsu Elek egyik nagyszerű utolsó levele kínálkozik ide párhuzamként, melyben az Anna-levelek „életírója” – mint egy tragikus és fáradt érzelmi könyvelő – leltárt csinál, s az érzelmi csőd katasztrofális regisztrálása már alig fáj... Füst Milán hangja zaklatottabb a szelid Gozdsduénál: „*Nem fogod megtudni, hogy láttalak egyszer fekete köpenyben befordulni a Báthory utca sarkán s hogy akkor... tíz évvel azután, hogy utoljára láttalak – majdnem lefordultam a villamosról... mert: ott megyen az én igazi életem, a hazám – éreztem –, úgy vágyódtam utánad – nem is teutánad, egy fantom után, akit a képzelet teremtett, vagy a múltad után – nem tudom, mindegy.*”

S minduntalan felcsendül csikorogva a másik motívum dallama: „*Nem találtam szépnek – nem kívántam őt érzékileg – nem találtam jónak: sőt kicsinyesnek, számítónak, nyárspolgárnak – az intelligenciája nem volt számomra sem kellemes, sem kielégítő – s én mégis bolondja voltam nyolc évig. Antipatikus nőt szerettem – aki nekem is az volt!*”

Nyolc évig? 1920-ban még így hitte. A nyolc évből évtizedekkel több lett. A bejegyzés utolsó mondata kísértetiesen ismerős. Persze: hiszen a SWANN SZERELME utolsó mondata.

Proust regénye gyakran felmerül az olvasóban. Mennél többet lapozzuk e könyvet, mennél többet állunk meg egy-egy fordulánál, annál inkább erősödik az érzésünk, hogy mindenféle érdekes és bonyolult társadalmi helyzet és „beágyazottság” mellett és azon túl mégiscsak ott a titok, ott a megfjtése ennek a sirig tartó kapcsolatnak, ahol a SWANN-ban. Mert hát a SWANN SZERELMÉ-ben sem a félarisztokrata férfi és a félkokott nő társadalmi meg műveltségkülönbsége adja az önmagát élethosszig is égetni tudó tüzet – hanem a mazochista vágy, az érzelmi életnek az a sajátossága, hogy szerelmi érzést csak a féltékenységben, azon átszűrve képes kicsiholni magából a hős (az elbeszélő, az író), hogy szerelmet csak mazochista öngyöttréssel tud átélni. Keresi az öngyöttrés minden lehetőségét, értéként éli át, ragaszkodik hozzá, ha tud, akár egy életen át.

Kevesen őrzik életfogytig a viszonzatlan szerelem kincsét. Füst Milánnak megadatott.

Bikácsy Gergely

EGY NYELVTANI SZEMÉLY KÖRÜLÍRÁSA

**Hívó-, segéd- és címszavak Borbély Szilárd
MINT. MINDEN. ALKALOM. című kötetéhez**

Balassi Kiadó, JAK, 1995.

100 oldal, 200 Ft

(A cím) Mindenesetre és első olvasásra megdöböntő. A nyelv széttrancsírozása a címben. Érzékelteti, hogy itt valami mást kapunk, mint amit általában egy verseskötvevtől várunk. Valami katartikus, élményszerűt, amiről nem tudjuk pontosan, mi lenne az, mert minden alkalommal más. Borbély verseskötetének a címe elbizonytalaníthatja a (fel)készületlen olvasót. Ha a szóvégi, mondatzáró funkciójú pontokat feloldom, és úgy értelmezem, akkor a cím valami emelkedettséget éreztet, de nem túl poétikusan. Kellene a pontok. Hangsúlyozzák a címet, ami a kötet egyik legfontosabb része. Három részre tagolják a hasonlító jellegű hiányos mondatot, külön-külön emelve ki a szavakat. Ezzel az egyszerű, de szokatlan megoldással tágítja a cím értelmezési lehetőségeit. Hiányérzetet keltve az olvasóban, hogy itt valami olyasmiről van szó, amit ő nem ért, ami arra ösztönzi, lapozzon bele a könyvbe. A könyvben pedig szövegeket talál, amelyek külsőre nagyon hasonlítanak egymásra, oszlopszerűen szedve, és érthetetlen címekkel ellátva. Köztes sorokkal, mint később a mutatókból kiderül, amelyeknek talán az lenne a funkciója, hogy az egyes verseket összekösse. A mutatóból lehet gyanakodni a címben feltett problematikára, annak megoldására. A [MUTATÓK]-at Borbély zárójellel és ponttal látta el, éppúgy, mint a belső címlapon a saját nevét, ami egyrészt következetességre vall (kivéve a külső borítót), másrészt a számítógépes kódolás ötlepszerű beépítéséről. (A gyanakvást alátámaszthatja, hogy Borbély a számítógépes irodalomról esszé is megjelentetett az *Alföld* tematikus számában.) A kötet cím tartalmi megfjtése már Borbély Szilárd első verseskötvevében megtalálható: „*A vers mindig csak alkalom.*” Vagy hosszabban: „*Ha a vers azt mondja: én: az nem a mindennapi ént jelenti. Nem azt, aki tesz-vesz, eszik-iszik, beszél. A verssel találkozni al-*